

**MONICA
LOVINESCU**
**O VIAȚĂ, O VOCE,
UN DESTIN**

CRISTINA CIOABĂ

**MONICA
LOVINESCU**
**O VIAȚĂ, O VOCE,
UN DESTIN**

ALBUM CENTENAR

 HUMANITAS
BUCUREȘTI

*Indiferența românului față de trecut. Există țărâmurile blestemate să nu audă
niciodată trâmbițele tragediei. Acolo unde Apocalipsa este înlocuită de Uitare.
(Monica Lovinescu, Jurnal 1996–1997)*

Dreapta memorie

Când răsfoim un album cu fotografii, fiecare dintre ele ne spune o poveste. O poveste de viață prinsă în instantaneul unei clipe. Dar o poveste fatal individuală. Însă atunci când viața cuiva se suprapune până la disoluție cu istoria mare, un astfel de document personal se transformă într-o mărturie esențială pentru întreaga comunitate. El devine *memorie colectivă*.

Monica Lovinescu a fost neîndoiește cea mai zeloasă slujitoare din templul memoriei noastre recente. Acest album dedicat centenarului ei (1923–2023) este o intrare într-un templu-labirint pe care oricine îl poate străbate fără a se rătăci. Viața Monicăi Lovinescu nu este o simplă biografie, ci un destin exemplar. E de-ajuns să urmezi pur și simplu firul vieții ei împletit cu cel al evenimentelor pe care le trăiește pe scena mare a lumii, pentru a înțelege ce înseamnă să înfrunți istoria și să dai vieții tale un sens. Astfel, reconstituirea trecutului pe care o cuprind paginile acestui album nu este doar o operă de restaurare muzeală, ci mai ales o reconfigurare a prezentului în care viitorul se poate instala cu mai mult temei. Pentru că „viitorul depinde de trecutul pe care i-l oferim”^{US}.

În condiții normale, Monica Lovinescu ar fi urmat probabil o carieră de scriitoare, de regizor de teatru sau film. Dar Istoria, cu majusculă, cum scria ea, i-a pregătit un alt rol. Nevoită să rămână în exil la Paris după 1947, trecând prin tragedia nicicând depășită a morții mamei sale în temnițele comuniste, ea a ales calea dificilă: s-a angajat fără rest într-o luptă în care, aparent, a avut cea mai nepuțincoasă dintre arme. Căci ce înseamnă un microfon pe lângă

armele pe care le folosea adversarul ei, Securitatea României căzute sub comunism? Pe lângă șantaj, închisoare, tortură, atentat, crimă? „Sensul existenței mele acesta a fost: înfruntarea cu sistemul totalitar, un microfon, solidaritatea cu purtătorii de cultură ce se cereau salvați, încăierarea cotidiană cu călăii ascunși în cutele utopiei.“^{JE}

A avut curajul și tenacitatea de a nu capitula. „În pofida oricărei lipse de speranță.“ Și nici măcar atunci când în balanță i-a fost pusă chiar viața. Atentatul din 1977, din care a scăpat ca printr-un miracol, arată ce important rol juca de fapt microfonul ei în această luptă. Din martor s-a transformat în victimă. Abia atunci, ales în deplină libertate și risc, destinul ei s-a împlinit.

În cea mai mare parte a vieții a fost, așadar, o voce. O voce „pe unde scurte“. Vreme de 40 de ani, din 1962 până în 1992, am trăit din cuvintele ei. Din ale ei și ale soțului ei, Virgil Ierunca. Visul oricărui om de cultură din România comunistă era ca Monica Lovinescu sau Virgil Ierunca să-l pomenească cu un cuvânt de laudă în cronicile lor radiofonice difuzate în cadrul emisiunilor *Teze și antiteze la Paris*, *Actualitatea culturală românească* sau *Povestea vorbeii*. Așa cum coșmarul oricărui om de cultură era ca Virgil Ierunca să-l introducă în „Antologia rușinii“. Însă publicul lor era mult mai vast decât cel interesat de cultură, publicul lor devenise o țară întreagă care avea nevoie, în lumea minciunii compacte, să audă undeva cuvântul adevărului.

Întrebarea însă rămâne: ce poate fi mai efemer decât o voce care emite în eter? Cei din generațiile mai tinere nu au cunoscut-o pe Monica Lovinescu ca pe o voce, ci ca pe o scriitoare. Grație Editurii Humanitas și lui Gabriel Liiceanu o avem între noi prin cărțile ei. Norocul culturii noastre a fost că au existat mereu câțiva oameni care, la răscrucile tensionate ale istoriei, s-au dedicat spiritului continuității. Așa se face că azi putem citi cărțile Monicăi Lovinescu, care, toate laolaltă, alcătuiesc o constelație a aducerii-aminte. Temerea ei după 1990 a fost ca pe scena istoriei să nu apară o lume care „să uite înainte de a-și fi adus aminte“. Știa prea bine că uitarea

este marele dușman al unei comunități, de vreme ce îi erodează temeliiile și în cele din urmă ajunge să o scoată din istorie.

*

Poate că lucrul care ne lipsește cel mai mult în societatea de astăzi este *dreapta memorie*: ea îi ține minte pe cei care *merită* ținute minte. Nu pe cei care, după ce și-au terorizat poporul, spun că au făcut-o „din patriotism“. Tocmai peste datoria neuitării eroilor recentți am trecut cel mai ușor în vremea din urmă. Trăim într-o societate tot mai lipsită de orizont, de vreme ce tot ce merita păstrat și omagiat ca valoare a rămas în urma noastră și a căzut în uitare. Nu mai avem repere, nu mai distingem între bine și rău. Niciodată n-am avut mai multă nevoie de cei care au tras linia acolo unde dilema și statul pe gânduri păgubos nu mai aveau ce căuta. Ieșirea din uitare și din disoluție începe cu omagierea celor care, cum i-a numit Constantin Noica pe cei doi, au fost „conștiința noastră mai bună“. Iată de ce *de noi*, până la urmă, cei de azi și de mâine, e vorba în comemorarea celor 100 de ani de la nașterea Monicăi Lovinescu.

RAIUL COPILĂRIEI

„S-a născut Monica“

Criticul literar E. Lovinescu și profesoara de limba franceză Ecaterina Bălăcioiu s-au cunoscut în sala de lectură a Bibliotecii Academiei. Un loc mai potrivit pentru această întâlnire nici n-ar fi putut exista. Din 1900, E. Lovinescu își petrecea aici toate diminețile, ca unul căruia nu-i plăceau nici cafeneaua, nici zgomotul breslei literare. În decorul somptuos al bibliotecii, acest „timid orgolios“ o va întâlni pe tânăra Ecaterina, fiică de boieri olteni, școlită la Paris. Titi, cum o alintau toți apropiații, vorbea perfect franțuzește, știa latină și germană și cânta la pian. În 8 noiembrie 1916, cei doi se căsătoreau la conacul familiei Bălăcioiu din Crușeț, de lângă Craiova. Primul lor cămin a fost apartamentul din bulevardul Câmpineanu.

Chiar în această casă, după șapte ani de la căsătoria părinților, într-o zi de noiembrie, se nașteea unica lor fiică, Monica. Tatăl avea 42 de ani, iar mama 36. În 19 noiembrie 1923, criticul nota în agendă, încadrând într-un chenar, așa cum făcea cu cele mai importante evenimente literare consemnate aici, în doar câteva cuvinte, venirea pe lume a fiicei sale:

Azi la ora 9 1/2 dimineața, după mari dureri, s-a născut Monica.^{AL}

Era într-o duminică, zi de cenaclu, iar E. Lovinescu ține ca de obicei ședința cu scriitorii, care, aflând vestea, doreau să-l felicite. Cert e că fetița a fost dintru început acceptată ca membru al comunității. Acest moment al venirii ei pe lume va fi evocat ulterior, în mai multe rânduri, și de mamă. Într-o scrisoare din 19 noiembrie 1951, trimisă fiicei la Paris, îi scria: „Toată viața m-am trezit înaintea ta

E. Lovinescu și Ecaterina Bălăcioiu
la Crușeț,
nunta din 8 noiembrie 1916.

*În ziua cețoasă și pufoasă
de noiembrie blând, fără ploaie,
în odaia unde îmi țesusem
nebunele visuri tinerești, mi-au
pus cunună, m-au înfășurat în
minunatul văl brodat, dar bogat
de la nașa ta, răsfirându-mi
pe umerii plăpânzi firele de aur
care s-au răspândit îmbeșugat
peste rochia albă...^{ScM}*

Cuprins

Dreapta memorie 5

RAIUL COPILĂRIEI

„S-a născut Monica“ – 10 Părinții, prieteni și modele – 15 Un neam în urcuș: Lovineștii – 18 Aristocrați la apus: familia Bălăcioiu – 21 Primii ani – 25 Cișmigiul tuturor amintirilor – 29 De Paște, la Crușeț – 33 Verile la Fălticeni – 37 Marea la Mangalia – 42 O lecție ratată și o călătorie de neuitat – 45 Monica scrie un roman – 50 Un divorț discret – 53 Prima lectură la Cenaclu – 56

ADOLESCENȚĂ ȘI TINEREȚE BUCUREȘTEANĂ

Jurnal, cărți, muzică, ceaiuri – 66 Bacalaureatul și studenția – 69 Cea dintâi despărțire. Moartea lui E. Lovinescu – 74 Tăvălugul istoriei – 79 Pasiunea pentru teatru – 83 „Istoria se precipită.“ Ultimul tren către Paris – 87

PRIMII ANI ÎN EXIL

Podul de la Ennsdorf – 96 De pe scena avangardei pe scena istoriei – 100 Printre refugiați – 104 Literatură, teatru, film – 110 Momentul *Cântăreața cheală* – 116 Încercări cinematografice – 120 Bibliografia stării de fapt – 122 Primele mărturii din Est – 125 Martori și eroi. Procese la Paris – 129 O prietenă pentru o viață. Călătorii în Spania și Italia – 133

ALEGERI PENTRU O VIAȚĂ

„Rugăciunea aceasta pe care o trăim laolaltă“ – 142 O voce la Radio Paris – 163 Primele revolte în Est. Retrezirea speranței – 166 „Mînunea care a fost mama mea“ – 176

INTRARE ÎN DESTIN. LA MICROFONUL EUROPEI LIBERE

Călătorie în Israel și Grecia – 200 Cruciada pentru adevăr – 204 Jurnalul indirect – 209 Cutremurul Soljenițin – 211 Exilații sau despre riscurile

libertății – 217 „Trimișii“ sau sirenele regimului – 220 Clandestinii sau despre condiția intelectualului român – 227 *Teze și antiteze la Paris* – 233 Răgazuri alpine și estetice – 240 Anul 1968. Două fețe ale libertății – 249 Prietenie și caracter – 255

„BRAȘUL LUNG AL REVOLUȚIEI“. ATENTATUL

Noi filozofi pe malurile Senei – 264 „Tezele din iulie“ și rezistența prin cultură – 267 Constantin Noica și modelul dăinuirii prin cultură – 270 Paul Goma sau despre „solidaritatea individuală“ – 274 „Să i se închidă gura!“ – 279

EPOCA DE MOLOZ. COMUNISMUL ÎN ULTIMUL DECENIU

Călătorie în necunoscut – 286 Vremea ucigașilor – 291 O solidaritate cât o țară – 298 România sub zodia buldozerului – 301 Meditația Transcendentală sau mult zgomot pentru nimic – 304 Un muncitor acuză – 307 Insule ale revoltei – 311 Un poet se revoltă, un matematician rezistă, un tânăr împarte manifeste – 313 Doina Cornea sau despre puterea fragilității – 319 „O insulă de gândire vie“ – 324 Începutul sfârșitului. Revolta muncitorilor din Brașov – 333 1989, finalul unui coșmar – 338

ÎNTOARCEREA ACASĂ. LUPTA PENTRU MEMORIE

De la miracol la „iluzie lirică“ – 350 Vocea care deschide inimi – 355 Mineriada, un „dezmaț al ororii“ – 361 Vorbe sub tipar – 364 Călătorie în țara regăsită – 376 Dezamăgiri și noi entuziasme – 386 În crepuscul. Îngerul păzitor – 391 Întoarcerea definitivă acasă – 399

Bibliografie & sigle – 406

Credite foto – 408

Acest album a apărut în Anul Centenar Monica Lovinescu (1923–2023), ca parte a unui amplu program de evenimente dedicate de Editura Humanitas și de Fundația Humanitas Aqua Forte Centenarului. Aceste evenimente au fost sprijinite cu generozitate de compania Dedeman. Volumul a fost editat de Oana Bârna și Iuliana Glăvan. Coperta a fost realizată de Angela Rotaru. Macheta creată de Manuela Măxineanu a fost pusă în pagină de Florina Vasiliu. Fotografiele au fost prelucrate digital de Dan Dulgheru. A fost dat la tipar pe hârtie DCM de 130 g/m², la Bookart Printing, sub îngrijirea lui Viorel Voinoveanu, la data de 23 octombrie 2023, când s-a întocmit și acest

COLOFON.